

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ „STUDII DE HUNGAROLOGIE”

TEZĂ DE DOCTORAT

– REZUMAT –

FICȚIUNE, LIMBAJ, POLITICĂ - PERSPECTIVE ÎN
INTERPRETAREA OPEREI *MAUSOLEUM-NÁDASDY* ȘI A
RECEPTĂRII ACESTEIA

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

PROF. DR. GÁBOR CSILLA

DOCTORAND:

KÖLLŐ ZSÓFIA

CLUJ-NAPOCA

2015

CUPRINS

1. Introducere
  - 1.1. Istoria cercetării operei *Mausoleum-Nádasdy*
  - 1.2. Perspective de abordare: fapte, întrebări, lacune
  - 1.3. Specii, modele/tipare, tradiții
  - 1.4. Concepții
  - 1.5. Structura disertației
2. Aspecte structurale și conceptuale ale operei *Mausoleum-Nádasdy*
  - 2.1. Conceptul ficțiunii și elogiile/encomioanele
  - 2.2. *Mausoleumul* și mormintele regilor maghiari
  - 2.3. „Antropologia patriotismului”
  - 2.4. Sursa *Mausoleumului* – „istoria ca teorie politică”
  - 2.5. Tâlcurile supraperspectivei/panopticului
  - 2.6. Prezentarea conținutului a câtorva epitafe fictive
  - 2.7. Interpretarea rețelei topice
3. Traducerile *Mausoleumului* și receptarea textuală
  - 3.1. Trei traducători –trei epoci
    - 3.1.1. Traducerea parțială a lui Csernátoni Márton/Csernátoni Miklós
    - 3.1.2. Traducerea ardeleană a lui Felvinczi György
    - 3.1.3. Horányi Elek „monumentul funerar comemorativ”
  - 3.2. Manuscrisul cu antologia de versuri atribuite lui Listius László și *Mausoleum-Nádasdy*
    - a. Lista domnitorilor și perspectiva istorică
    - b. Argumente stilistice și prozodice
    - c. Utilizarea limbajului –caracteristici
    - d. Conținutul – caracteristici
  - 3.3. Revalorificarea operei *Mausoleum-Nádasdy*
    - 3.3.1. Răspândirea sub forma manuscriselor

- 3.3.2. Ediții
- 3.3.3. Referințe
- 3.3.4. Tendințe în receptarea operei
- 3.4. Traducerea ca practică de recontextualizare comunicativă
  - 3.4.1. Importanța traducerilor
  - 3.4.2. Caracteristicile formale ale pretextului
  - 3.4.3. Caracteristicile formale ale traducerilor din secolul al XVII-lea
  - 3.4.4. Retorica traducerii –tropi și figuri
  - 3.4.5. Concluzii
- 4. Concepte, limbaje și gândire – aspectele politice ale operei *Mausoleum-Nádasdy* și a traducerilor acesteia
  - 4.1. Gândire politică –limbaj politic
  - 4.2. Biblia și culegerea clasică de texte ca limbaj politic
  - 4.3. „Politica traducerii și a transpunerii”
    - 4.3.1. Conceptul *patria*
    - 4.3.2. Sensurile și traducerea termenului *gens*
    - 4.3.3. Dualismul *rex* și *regnum*, metaforele acestuia
    - 4.3.4. Corona și Patrona Hungariae
    - 4.3.5. Res publica
  - 4.4. „Aproape că nu există text în totalitate izolat”
- 5. Cadre mobile: o altă patrie – un alt text

5.1. Observații privind analiza comparativă

Concluzii

Aspecte, perspective de regândit, pretabile cercetării

Bibliografie

Cuvinte-cheie: Mausoleum-Nádasdy, encomion/elogiu, epitaf fictiv, reînsmormântare politică fictivă, republicanism, patriotism, gândire politică, traducere și transfer cultural, perspectivă istorică/perspectivă asupra istoriei, Nádasdy Ferenc, Nicolaus Avancinus, Csernátoni Miklós, Felvinczi György, Horányi Elek.

Conținut:

Tema disertației o constituie interpretarea interdisciplinară (abordabilă din perspectiva istoriei literaturii, a antropologiei, a istoriei de idei, a istoriei gândirii politice) a operei *Mausoleum Potentissimorum ac Gloriosissimorum Regni Apostolici Regum et Primorum Militantis Ungariae Ducum*, comandată de Nádasdy Ferenc. Publicată în 1664 în Nürnberg este denumită după solicitant și reprezintă o operă la care se fac multe referiri, în schimb e citită de prea puțini. Derutant într-o oarecare măsură, textul operei *Mausoleum-Nádasdy* nu se referă la funeraliile familiei Nádasdy, ci mai degrabă se constituie într-o carte de monumente funerare dedicate domnitorilor și regilor maghiari, conținând portretul și epitaful a 59 de domnitori maghiari, cu o prefață scrisă de judele Nádasdy Ferenc. Prezentarea succintă a *Mausoleumului* constituie o adevărată provocare, având în vedere că mișună de clișee prezentările rezumative despre care Viskolcz Noémi oferă o sinteză strălucită prin enunțul „operă reprezentativă, deosebit de elegantă, emanând gloriosul trecut maghiar”. Opera tocmai din cauza acestui „renume”, în ciuda numeroaselor referințe scurte, rămâne distantă față de interesul de cercetare al domeniilor științelor culturale. Prezenta lucrare focalizează asupra acestei opere și pe receptarea ei.

În *Mausoleumul-Nádasdy* textul și imaginea alcătuiesc o unitate, gravurile (care reprezintă întregul om) sunt completate de epitafe fictive, encomioane (elogiuri) scrise în latină și germană, care sunt ordonate vizual în funcție de rolul îndeplinit. Astfel, opera devine interpretabilă din perspectiva unei reînsmormântări politice, fictive/imaginare, prin care toți domnitorii Regatului Maghiar sunt reușiți pentru somnul de veci în același spațiu funerar, oferind posibilitatea comemorării. Un exemplu adecvat în acest sens este utilizarea dicționarului funerar (referirile la ceremonialul însmormântării, la monumentele funerare, la comemorarea celor decedați etc. se desprind atât din titlu, cât și din prefață și din textul encomioanelor), situația potrivnică în istoria premodernă a locurilor de veci ai domnitorilor, respectiv năzuința lui Nádasdy Ferenc de a-i însmormânta în locuri demne pe defuncții familiei.

Perspectiva istorică abordată în *Mausoleum* este preluată de la Berger Illés, cronicar de curtea domnească din secolul al XVII-lea, a cărui operă neterminată și nepublicată reprezintă sursa de inspirație a *Mausoleumului*. De fapt gravurile care-i portretizează pe domnitori au fost concepute la opera lui Berger, alături de câteva care ilustrează scene de luptă și n-au fost preluate de Nádasy. E evident că publicația lui Nádasy urmărește istoria maghiară din perspectiva conducătorilor/domnitorilor și a regilor, și nu prin prisma evenimentelor.

Perspectiva istorică abordată în *Mausoleum* este unică și grandioasă: de la conducătorii huni – tratați colectiv în alte opere – , la regi și apoi la dinastia actuală, cea a regilor Habsburgi. Din encomioane/elogii se conturează un ideal, o imagine normativă a domnitorilor, iar prin prezentarea virtuților dezirabile și prin reflecțiile auctoriale asupra acestora se conturează ca o oglindă a virtuților domnitorilor. Numeroasele citate, aluzii biblice și antice, înscriu istoria maghiară în toposurile culturii europene universale, facilitând receptarea operei de către publicul internațional.

Encomioanele/Elogiile adoptă limbajul perioadei premoderne a republicanismului, utilizând sistemul de valori al patriotismului. În spațiul textual al volumului, Regatul Maghiar –din incipit până în final– rămâne identic cu sinele, independent de alte forme statale, domnitorii fiind aleși de dietă, fiind sfințiți/investiți prin Sfânta Coroană care trebuie câștigată prin deservirea bunului public. Limbajul latin îngrijit al republicanismului e redat inconsecvent de traducerile maghiare, acestea confruntându-se cu deficiențele limbii, dar utilizează adecvat terminologia specifică epocii. Traducerea *Mausoleumului* de fiecare dată se află în concordanță cu mișcările și năzuințele politice ale epocii respective (de exemplu lupta pentru independență a curuților, planul Grupării Patriotiștilor Maghiari etc.).

În istoria receptării *Mausoleumului* destinul imaginilor și al textelor se desparte imediat după prima ediție. Imaginile apar mai ales în galeriile nobililor (cea mai renumită fiind cea a lui Esterházy Pál), în micile tipărituri ieftine cu tematică istorică, respectiv în publicații de propagandă habsburgice (de exemplu, seria domnitorilor prezentați regresiv începând cu Lipot, aparținând lui Johann Adam Schad). Secvențele textuale de-a lungul secolului al XVII-lea se păstrează local, adresându-se colectivității (mai ales bisericesti și școlilor) sub forma traducerilor-manuscrite. Se observă abaterea traducerilor de la concepția originală, astfel, atât prin formă, cât și prin modalitățile de creație, respectiv a medialității se înscriu în tradiția maghiară (de exemplu

prin ritmul izometric, specific cronicilor/cântărilor istorice). În secolul al XVII-lea traducerea funcționează ca o practică comunicativă recontextualizatoare, ca un transfer cultural. Traducătorii (Csernátoni Miklós și Felvinczi György) dizolvă formulările latine concentrate identificabile în poemele epice maghiare, introduc secvențe didactice, creează rime, transpunând în strofe izometrice continuabile textul latin care operează cu rime interioare, cu paralelism, cu vizualitate. Horányi Elek la sfârșitul secolului al XVIII-lea abordează textul cu o atitudine științifică, ținând cont de forma originală a textului. Astfel, diferențele de abordare reflectă schimbările, identificabile între cele două epoci, intervenite în filozofia traducerii.

În special în cazul traducerilor păstrate în formă de manuscris am identificat numeroase neconcordanțe, incertitudini filologice, reușind să le clarificăm pe unele dintre acestea. De exemplu numele traducătorului Csernátoni Márton care apare în RMKT (*Régi Magyar Költők Tára - Galeria Vechilor Poeți Maghiari*) potrivit manuscriselor din Pannonhalma este Csernátoni Miklós. Cel mai important rezultat al cercetării filologice îl reprezintă ciclul de poezii păstrate în manuscris, atribuit lui Listius László, care s-a dovedit a fi o traducere a operei *Mausoluem*. Probabil corpusul traducerilor nu e integral, iar în viitor pot ieși la iveală alte texte.

Alături de traduceri, analiza copiilor și retipăririlor a dus la conturarea unor perioade în care utilizarea *Mausoleumului* a fost pe cât se poate de intensă. Acestea sunt, după publicare, anii care au urmat implementării Diplomei Leopoldinum, lupta pentru independență a curuților, domnia Mariei Tereza și a lui Iosif al II-lea. Apoi, uzul textului operei dispare aproape de tot, deoarece apar noi surse (Gesta lui Anonymus), iau naștere opere istorice care operează cu o concepție inovativă asupra istoriei. S-a demonstrat că iezuiți, benedicteni, piariști, unitarieni și reformați din Ardeal, evangheliști multiculturali din zona Felvidék, nobili, orășeni, școlari, prin urmare persoane laice și prelați ai bisericii, reprezentanți ai diverselor culte și grupuri au cunoscut, au utilizat și au dat mai departe drept moștenire *Mausoleumul*. Renumele operei se ascunde, probabil, în dualitatea aceea pe care au trăit-o clasele ierarhice maghiare în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea: aparțineau simultan de două forme statale, fiind nevoiți a-și menține poziție în ambele locuri, limba, reprezentarea sinelui (prin trecut), integrarea în sistemul de valori habsburgic, în timp ce nobilimea își asumă păstrarea tradițiilor străvechi. *Mausoleumul* reprezintă un material didactic excelent în deprinderea „vieții duble”. O dovadă în acest sens constituie practica școlară (în special cea piaristă) în care a fost utilizată ca liber gradualis. Practica

individuală scriitoricească a nobilimii slujește drept culegere de pilde. Astfel, opera poate fi continuată, selectată, variată cu alte texte.

Un alt aspect constituie analiza comparativă a operei *Mausoleum* cu o altă operă contemporană ei, galeria de portrete a domnitorilor, realizată de Johann Joachim Rusdorf și publicată în 1631. Această operă prezintă domnitorii care au participat la Războiul de 30 de ani. Pe de o parte, se remarcă structura asemănătoare a celor două opere (portretele gravuri și epigramele de prezentare în numele domnitorilor). Pe de altă parte viața postumă a operei în limba maghiară se aseamănă cu cea a Mausoleumului: traducerea atribuită lui Prágai András s-a păstrat sub formă de manuscris și e scris în strofa-Balassi, cu adăugiri semnificative în ceea ce privește referințele maghiare. (Titlul operei este *Sebes agynak késő sisak – Coiful întârziat pentru rana de la cap*).

Citirea laolaltă a celor două opere a relevat incorporarea *Mausoleumului* în cadrul interpretativ al gândirii politice specifice Regatului Maghiar, evidențiind asemănările necesare și deosebirile cu cadrul domnitorilor ardeleni. E o dovadă în plus, că opera *Mausoleum* e o sursă importantă în cunoașterea gândirii claselor ierarhice maghiare în epoca premodernă. Traducerile, copiile operei, reeditările reflectă continuitatea acestei gândiri și în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.